

УДК 334.722: 338.43.005

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТАРИФІВ НА АГРАРНІ ПОСЛУГИ ДЛЯ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Ю. Губені, д. е. н., професор

Львівський національний аграрний університет

Губені Ю. Особливості формування тарифів на аграрні послуги для особистих селянських господарств

Розглядаються особливості формування тарифів на аграрні послуги для особистих селянських господарств. Наведено динаміку тарифів на основні види послуг у зоні Побужжя Львівщини. Визначено мотиваційну природу та чинники формування тарифів на аграрні послуги. Обґрунтовано пропозиції щодо продовження досліджень у сфері тарифоутворення та рекомендації щодо економічної підтримки місцевих господарських ініціатив.

Ключові слова: тарифи, аграрні послуги, особисті селянські господарства, Побужжя.

Hubeni Yu. The features of the tariffs formation on agricultural services for private households

The features of the tariffs formation on agricultural services for private households. Tariffs dynamics for basic services on Western Bug, Lviv region area is shown. The motivational nature and factors of the tariff formation on agricultural services are determined. Suggestions to further researches in the sphere of tariff recommendations and supporting local economic initiatives are given.

Key words: tariffs, agricultural services, private households, Western Bug area.

Губени Ю. Особенности формирования тарифов на аграрные услуги для личных крестьянских хозяйств

Рассматриваются особенности формирования тарифов на аграрные услуги для личных крестьянских хозяйств. Приведена динамика тарифов на основные виды услуг в зоне Побужья Львовщины. Определены мотивационная природа и факторы формирования тарифов на аграрные услуги. Обоснованы предложения по продолжению исследований в сфере тарифообразования и рекомендации по экономической поддержке хозяйственных инициатив.

Ключевые слова: тарифы, аграрные услуги, личные крестьянские хозяйства, Побужье.

Постановка проблеми. Предметом цього дослідження є стан та особливості ціноутворення (тарифів) на аграрні послуги, що надаються особистим селянським господарствам. Відомо, що ціни, а тарифи – їх різновид, є однією з ключових категорій економіки, яка відображає широку гаму господарських відносин. Тому теорія та практика ціноутворення займає важливе місце в сучасній економічній науці. При цьому предметом дослідження стають не лише рівень чи динаміка цін, або механізми їх формування, а й різноманітні аспекти ціноутворення. Загострення конкурентного змагання та лібералізація ринку лише посилюватимуть актуальність проблеми.

Очевидно, що з розвитком і становленням ринкових відносин в аграрній сфері, посиленням агробізнесової орієнтації та

організації сільськогосподарських підприємств [1] зростатиме увага до питань формування тарифів на аграрні послуги.

Особисті селянські господарства (ОСГ) є значущою ланкою сучасного аграрного сектору економіки. У результаті аграрної реформи, а особливо паювання сільськогосподарських угідь та майнових комплексів колишніх колективних сільськогосподарських підприємств, сформувалась велика кількість господарств населення. Разюча більшість із них отримала статус ОСГ, однак їх організаційно-правове регулювання та економічна сутність залишаються доволі суперечливими. Незважаючи на це, ОСГ досі залишаються суттєвими виробником сільськогосподарської продукції. Треба зазначити, що ОСГ функціонують

практично в умовах “ідеального ринку”, що напевно має значний прояв у сфері ціноутворення. Якщо ціни на сільськогосподарську продукцію ОСГ зазнають суттєвого впливу загальної кон’юнктури рин-ку, то тарифи на аграрні послуги цим гос-подарствам є дещо автономними, а їх формування переважно відбувається в обмеженому середовищі цих господарств та підприємливих осіб. Саме тому видається доцільним дослідити особливості формування тарифів на аграрні послуги ОСГ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ціноутворення знайшли своє відображення в нормативно-правовій базі та наукових дослідженнях економістів-аграрни-ків. Основним нормативним документом, що регулює це питання, є Закон України “Про ціни і ціноутворення” [2]. Дослідження в цій царині здійснювали П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, М.Я. Дем’яненко, Г.М. Підлісецький, М.М. Федоров, Ю.П. Воскобійник, О.В. Овсянніков, Л.М. Пархоменко, В.М. Суч-кова та інші економісти-аграрники. Відомими в науковому середовищі є публікації з цієї тематики М.Ю. Бондарчук, І.А. Сало, О.Г. Шпикуляка., а також дискутована фахівцями “Концепція ціноутворення на сільськогосподарську продукцію” [3]. Однак більшість цих публікацій стосуються ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, та й то – переважно селективних товарних груп. А ось ціноутворення на аграрні послуги, тим більше – ОСГ, на нашу думку, досліджено не достатньо.

Постановка завдання. Завдання нашого дослідження – виявити особливості тарифоутворення на аграрні послуги в ОСГ.

Методика дослідження. Зокрема нами відстежено динаміку тарифів на основні послуги, які надаються для ОСГ в мікрорегіоні Побужжя. Для цього використано звичну практику опитувань обох сторін надання послуг (замовників та виконавців), з наступним усередненням сезонних результатів за участю місцевих експертів – сільськогосподарських працівників, фахівців з вищою освітою.

Дослідження базувалось на вибіркових опитуваннях та охоплювало вибрані села Побужжя – лісостепової зони Львівщини, що примикають до річки Західний Буг. У

загальній оцінці це доволі сприятлива для сільськогосподарського виробництва зона із значною часткою ОСГ. При цьому ми припустили, що вплив на цінову динаміку матиме розташування населених пунктів щодо ринків збуту продукції та наявність можливостей альтернативного заробітку:

– с. Утішків Буського району – відстань до Львова 60 км, до райцентру – 7 км, до ст. Красне – 5 км, населення – 894 особи, площа – 1,6 км², густота населення – 573,44 особи/км²;

– с. Новоселище Золочівського району – сільська рада с. Підлипці, відстань до Львова 84 км, до райцентру – 21 км, населення – 853 особи, площа – 0,8 км², густота населення – 1066,25 особи/км², у селі розташований сільськогосподарський технікум (коледж);

– с. Ст. Добротвір Кам’янка-Бузького району – відстань до Львова 55 км, районного центру – 15 км, село межує зі селищем енергетиків Добротвором, населення – 1200 осіб, площа 3,3 км², густота населення – 360,58 особи/км²;

– с. Ільковичі Сокальського району – сільська рада Свитязів, розташоване поблизу райцентру, відстань до Львова 72 км, населення – 623 особи, площа – 1,1 км², густота населення – 573,66 особи/км²;

– с. Синьків Радехівського району – розташоване в північній частині Радехівського району, відстань до Львова 84 км, до райцентру – 17 км, населення 583 особи, площа села 1,6 км², густота населення – 362,3 особи/км².

Виклад основного матеріалу. У процесі дослідження відстежено рівень і динаміку цін на основні сільськогосподарські послуги, які надаються ОСГ в режимах так званої “взаємодопомоги” або цільового заробітку.

Відомо, що сільські жителі, за традицією, надають один одному допомогу в різних режимах: а) взаємна безкоштовна допомога сусідів, родичів, друзів; б) частково оплачувані роботи іншим особам у режимі “взаємодопомоги” (наближений аналог бартеру); в) цільовий заробіток з надання послуг, виконання робіт; г) випадкові підзаробітки на користь третіх осіб без санкції власників або керівників (так званий “калим”).

Відстежувались тарифи лише з найпоширеніших послуг: оранка, культивування, боронування, посів зернових та посадка картоплі, підгортання картоплі, а також послуги найманих працівників ручної праці. Для оцінки рівня тарифів у кожному селі експерт опитував осіб, що надають послуги, та власників ОСГ. На нашу думку, слід відзначити відверте уникання відповідей (від 60 до 75% респондентів) при опитуванні сторонніми, немісцевими або незнайомими інтерв'юерами. Спершу зазначимо, що товарно-грошові відносини, зокрема оплата грошми за надані аграрні послуги, доволі

нове і не досить структуроване явище в багатьох селах. Традиційно та доволі тривалий час такі послуги надавались лише у виняткових випадках і, як правило, у рамках різних форм взаємодопо-моги. Зазвичай більшу частину робіт власники ОСГ виконують самостійно, залучаючи сторонніх виконавців лише для окремих видів робіт. Так, селяни стверджують, що у 1992 році за грошову оплату виконувалось 17-26% аграрних послуг, тоді як у 2012 році ця частка досягла вже 34-67% (рис. 1).

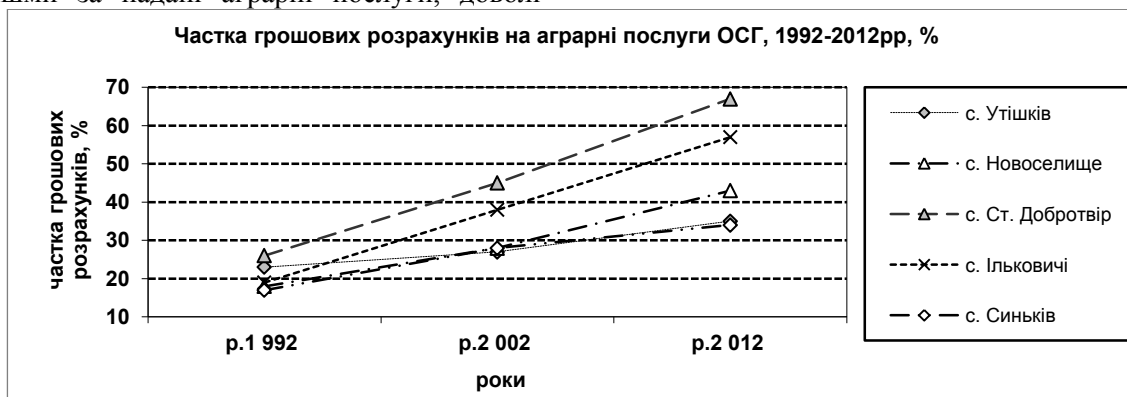

Рис. 1. Частка грошових розрахунків на аграрні послуги ОСГ, 1992–2012 рр., %.*

*Джерело: власні дослідження, 1992-2012 рр.

Слід зазначити, що в селах, наближених до місць несільськогосподарських видів заробітку (райцентри, транспортні вузли, автотраси), грошові розрахунки більш поширені. Як свідчать співбесіди, виконавці робіт сприймають людей зі стабільним заробітком як вигідних та “законних” клієнтів, які можуть і повинні сплачувати вартість робіт грошми. Очевидно, що з розвитком і активізацією товарно-грошових відносин поширювалась практика оплати за надані послуги. Спершу вона спостерігалась у приміських та великих селах, тих поселеннях, де є можливість альтернативного несільськогосподарського заробітку. Як правило, у більш віддалених від альтернативних місць працевлаштування вона й досі поширюється переважно на “чужих” людей – неродичів, сусідів чи приятелів. Для цих категорій односельчан, а інколи – для соціально вразливих осіб, послуги надалі надаються на безоплатних або взаємовигідних умовах, або ж за пільговим тарифом. Можна вважати, що однією з умов платного надання послуг є

гіпотетична наявність коштів у клієнта, тобто його платоспроможність, та відсутність морально-етичних обмежень.

Неважко зауважити, що тарифи на аграрні послуги ОСГ мають виразну тенденцію до зростання (табл. 1). У середньому за досліджуваний період вони зросли майже на 80%, причому мають виразну тенденцію до вирівнювання навіть у взаємно віддалених селах. Яка причина такого згладжування природної, на перший погляд, диференціації?

Якщо розглянути природу формування тарифів, то можна припустити, що селяни все ж таки орієнтуються на рівень понесених витрат, тобто в основі мотивації лежить “затратний підхід”. Він дуже близький до “трудової теорії вартості”, на якій сформувався більшість вітчизняних економічних шкіл [4].

Зокрема серед трьох основних завдань ціни О. Шпикуляк найперше виділяє “забезпечення покриття витрат” [5, с. 164]. Однак таке “покриття” насправді здійснюється лише в результаті складної взаємодії багатьох чинників та агентів

господарського життя. Для неконкурентних товарів і послуг таке “покриття” є практично неможливим. До речі, відомий дискретний і відверто розрахунковий підхід у формі “калькуляції” досить популярний не лише в теоретичному плані, а навіть серед економістів-практиків [3].

При цьому вважається, що чим

досконалішим і детальнішим є розрахунок, тим більш вивірені нормативи лежать в його основі, тим достовірніший результат, відповідність розрахункових тарифів реальним платежам ми спостерігатимемо (табл. 2). Практика не підтверджує цього припущення.

Таблиця 2

**Розрахунок вартості збирання зернових культур (пряме комбайнування)
в ОСГ, 2012 р.***

Стаття розрахунків	Варіант	
	VI	VII
1. Оплата праці		
Група господарства (поля)	VI	VII
Група з оплати праці трактористів-машиністів	II	II
урожайність зернових (у середньому за 5 р.), ц/га	29,2	29,2
марка комбайна	СК-5 “Нива”	MF-87
норма виробітку, га	6,3	3,0
поправкові коефіцієнти до норми виробітку:		
- на вологість, 10%, забур’яненість 11-25% і соломистість до 1%	0,91	0,91
- при площі полеглої стеблостою до 25%	0,85	0,85
норма виробітку, га, скоригована на:		
вологість рослинної маси	5,7	2,7
полеглість стеблостою	5,4	2,6
Норма виробітку, взята в розрахунок, га	5,4	2,6
Годинна тарифна ставка, грн:	16,11	16,11
Годинна тарифна ставка комбайнера (тар. ставка I розряду 8,95 x 2,7 = 24,16), грн	24,16	24,16
помічника комбайнера (85%), грн	20,53	
Разом, грн	44,69	24,16
Годинна тарифна ставка, скоригована на:		
- якість збирання 100%	44,69	24,16
- класність - 20%	17,88	9,66
- надбавка за безперервний стаж роботи - 16%	17,16	9,27
Премія за виконання змінних норм виробітку (60%)	64,35	34,79
Доплата за:		
- інтенсивність праці - 12%	12,87	6,96
- професійну майстерність - 24%	25,74	13,92
Разом оплата праці, грн	227,38	122,92
Денна тарифна ставка	1819,04	983,36
Розцінка за 1 га збирання зернових	336,86	327,79
2. Нарахування на заробітну плату, %	40,0	40,0
Нарахування на заробітну плату на 1 га, грн	134,74	131,11
3. Розрахунок вартості палива		
Норма витрат палива, л/га	11,1	8,0
Скоригована норма витрат палива при скошуванні в одну сторону на 40%	15,5	
Ціна 1 л дизельного палива, грн	11,0	11,0
Вартість палива на 1 га, грн	170,50	88,00
Вартість мастила (10% вартості дизельного палива), грн	17,05	88,00

Вартість палива на 1 га зібраної площі, га	187,55	96,80
4. Амортизаційні відрахування 12,5%, грн	93,28	130,0
5. Поточний ремонт 16,6%, грн	123,88	100,0
Разом прямих витрат на 1 га, грн	876,31	785,7
Накладні та операційні витрати 18,6%, грн	162,99	
Разом витрат, грн	1039,30	785,70
6. Планові нагромадження (20% витрат, грн)	207,86	
Всього витрат на 1 га, грн	1247,16	785,70
Розрахункова ціна вартості 1 га збирання, грн	1250	800

*Джерело: оперативні дані Управління АПР Львівської ОДА, 2012 р., кориговано автором.

Однак практика жнивної кампанії 2012 року, як і попередніх років, показала дещо інші результати. Тарифи на послуги жнивування були на рівні 12-15 грн/а, а послуги комбайнів зарубіжного виробництва, з огляду на значно кращу якість виконання робіт, були серед населення більш популярними та відповідно дорожчими. Це підтверджує, що не витрати є основним у формуванні тарифів на аграрні послуги ОСГ. Що ж тоді лежить в основі тарифів на аграрні послуги ОСГ?

Відстеження економічної результативності та її оцінка в ОСГ є доволі складними у методологічному та технічному аспектах. Більшість країн ЄС користується для цього вибірковими дослідженнями та стандартизованими методиками FADN [6]. Достовірність вітчизняних інформаційних джерел з цього питання, на нашу думку, є досить сумнівною.

Фактично у власників ОСГ немає можливості та мотивів для ведення будь-якого достовірного обліку витрат та

надходжень, а більшість із них покладаються на власні оцінні судження та загальний стан бюджету сім'ї. Чи не єдиним важливим критерієм економічного успіху є наявність вільних коштів, наступним за значенням є можливість інвестування в побут, домашнє господарство чи виробництво.

Результати опитування (рис. 2) підтвердили: в основі мотиваційної тарифної поведінки все більше є прагнення заробити або звичайна орієнтація на інших надавачів послуг ("як всі"). Суспільні комунікації дозволяють власникам ОСГ і надавачам послуг визначити не лише поточний рівень тарифів в окрузі, а й сформувані власні очікування.

На основі цього ми припускаємо, що основним спонукальним та мотиваційним чинником ціноутворення на аграрні послуги є так звані економічні очікування. Ось так несподівано теорія "раціональних економічних очікувань" [5] знаходить емпіричне підтвердження в аграрній економіці.

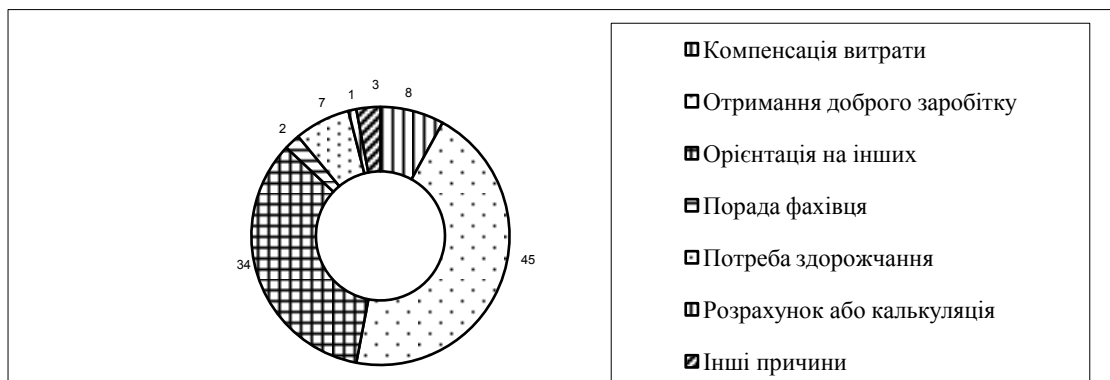

Рис. 2. Мотиваційна природа формування тарифів на аграрні послуги в ОСГ Побужжя Львівської області, %, 2012 р.*

*Власні дослідження, вибіркове опитування, 2012 р.

У результаті комплексного суб'єктивного переосмислення багатьох чинників у надавачів послуг формується декілька тарифоутворювальних орієнтирів: а) оскільки все дорожчає, то вартість послуг має зрости; б) тарифи мають бути “як у людей”; в) тарифи мають бути “прийнятними” для споживачів.

Таким чином, суспільні комунікації, інтенсивніший обмін господарською інформацією та неформальні взаємні консультації немовби заперечують відому тезу про те, що “мільйони розпорошених по усій країні незалежних виробників практично не в змозі домовитись про... контроль над ринковою кон'юнктурою”. Фактично інформація та економічні очікування стають головними детермінантами формування тарифів на аграрні послуги. Серед ідентифікованих нами важливих чинників тарифоутворення:

- потреби споживачів і обсяги робіт;
- часові обмеження споживання;
- кількість споживачів послуг у місцевості;
- рівень грошових доходів місцевих жителів;
- економічні очікування;
- рівень тарифів на супутні та подібні послуги;
- рівень організації надання послуг.

На основі наведеного можна зробити висновки, які необхідно врахувати не лише в проектуванні і впровадженні аграрної політики, а й у запровадженні інших регуляторних механізмів та дій, що мають вплив на рівень життя та доходи сільських жителів.

Висновки. Аграрні послуги стають все поширенішим видом господарської діяльності у сільських населених пунктах. Вони все більше зазнають впливу товарно-грошових відносин і мають тенденцію до комерціалізації. Тарифи на аграрні послуги для ОСГ є важливою складовою ціноутворення в сільському господарстві. На формування тарифів на аграрні послуги суттєвий вплив мають економічні очікування виконавців та платоспроможність клієнтів. Існує об'єктивна необхідність: а) формування мережі відстеження рівня та динаміки тарифів на аграрні послуги; б) фіскальної та організаційної підтримки діяльності суб'єктів господарювання, що надають високотехнологічні механізовані аграрні послуги. Спроби адміністративного формування суб'єктів господарювання, у тому числі з надання сільськогосподарських послуг (для прикладу – МТС, служб дорадництва тощо), слід, на нашу думку, замінити програмою економічної підтримки діючих або новостворюваних агросервісних структур.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Губені Ю. Е. Підприємництво : навч. посіб. / Ю. Е. Губені. – Львів : Укр. технології, 2012. – 572 с.
2. Про ціни і ціноутворення : Закон України № 5496-VI від 20 лист. 2012 р. // *Голос України*. – 2012. – 2 серп.
3. Мельниченко І. В. Особливості визначення та застосування еквівалентної ціни в аграрній сфері [Електронний ресурс] / І. В. Мельниченко. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/12_ENXXI_2010/Economics/64614.doc.htm.
4. Болдуєв М. В. Усунення диспаритету цін на ринку агропромислових товарів як важлива складова державної економічної політики України / М. В. Болдуєв // *Держава та регіони. Державне управління*. – 2008. – № 3. – С. 28-32.
5. Шпикуляк О. Г. Проблеми економічних відносин в механізмі ціноутворення аграрного ринку / О. Г. Шпикуляк // *Економіка АПК*. – 2009. – № 10. – С. 77-82.
6. Губені Ю. Е. Європейська система збору економічної інформації та сільськогосподарського обліку (FADN) / Ю. Е. Губені // *Облік, аналіз і контроль в системі управління підприємством: теорія і практика : Матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф.* – Луцьк : ЛНТУ, 2009. – С. 20-23.

